

Rok 2026 – czas Matki Elżbiety Róży Czackiej. Pionierki Dzieła i polskiej tyflogologii, cz.I

Mgr inż. JUSTYNA CHYLEWSKA
Optometrystka (NO18338, RIZM 1500102447)
Tyflospecjalistka, Politechnika Wrocławska
Członek PTOO oraz Ambasador Gazety OPTYKA

Foto: archiwum Autori

Sktadając hołd założycielce Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi, Senat Rzeczypospolitej Polskiej ustanawia rok 2026 Rokiem Błogostawionej Matki Elżbiety Róży Czackiej – prekursorki polskiej tyflogologii.

*Warszawa, dnia 19 maja 2025 r.,
Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” poz. 460*

Dzieło uhonorowane uchwałą Senatu RP

Fot. 1. Matka Elżbieta Czacka ok. 1931 r. (zdjęcie z Archiwum Zgromadzenia FSK)

Decyzją Senatu Rzeczypospolitej Polskiej Błogostawiona Matka Elżbieta Róża Czacka została zaliczona do grona patronów roku 2026, obok Miasta Gdyni, Robotniczych Protestów Czerwca 1976, Andrzeja Wajdy i Jerzego Giedroycia.

Rok ten, w którym przypada 150 rocznica urodzin założycielki Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi, Zakładu dla Niewidomych w podwarszawskich Laskach i Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża oraz krzewicielki polskiej tyflogologii stanowi wyraz uznania dla jej niezwykłego życia i działań na rzecz osób niewidomych oraz rozwoju badań i praktyk związanych z obszarami naukowej tyflogologii w Polsce.

Róża Czacka była nie tylko prekursorką, lecz także pionierką w inicjowaniu i upowszechnianiu wiedzy tyflogicznej w Polsce oraz w tworzeniu instytucji, obejmującej nie tylko poszczególny dział, lecz całokształt opieki nad osobami niewidomymi, nadając przyszłość podstawom tyflogicznym, czyli wiadomościom z wielu dziedzin naukowych, takich jak: psychologia, medycyna, pedagogika, socjologia oraz technika, które mogą być przydat-

ne osobom niewidomym i tym, które przebywają z nimi. Założyła męską i żeńską szkołę powszechną wraz z internatem, ochronkę, bibliotekę brajłowską, dom opieki dla starszych niewidomych kobiet i tzw. patronat obejmujący na terenie miasta dorosłych niewidomych i ich rodziny. Prowadziła także warsztaty, w których osoby niewidome mogły zdobywać praktyczne umiejętności.

Historia Róży Czackiej

Hrabianka Róża Maria Czacka, późniejsza Matka Elżbieta urodziła się 22 października 1876 r. w pałacu Branickich w Białej Cerkwi na Kresach Wschodnich (obecnie Ukraina), w wielodzietnej, zamożnej rodzinie ziemiańskiej Feliksa herbu Świnka i Zofii z domu Ledóchowskiej. Środowisko rodzinne zapewniło jej gruntowne i wszechstronne wykształcenie, przywiązanie do ideałów patriotycznych i społecznych, a także żywą i pogłębioną wiarę.

Fot. 2. Miejsce urodzin Róży Czackiej, pałac w Białej Cerkwi – zimowy pałac Branickich (zdjęcie z Archiwum Zgromadzenia FSK)

Fot. 3. Hrabianka Róża Czacka ok. 1892 r. (zdjęcie z Archiwum Zgromadzenia FSK)

Pobierała lekcje tańca i muzyki, wyróżniała się doskonałym słuchem muzycznym, dobrze śpiewała oraz grała na fortepianie. Umiiała również jeździć konno i posiadała wiedzę z zakresu gospodarstwa domowego, ogrodnictwa, hodowli oraz ekonomii, prawa i zarządzania.

Znała biegle języki: angielski, niemiecki i francuski, orientowała się w łacinie kościelnej i średniowiecznej. Odznaczała się szerokimi horyzontami myślowymi, które niewątpliwie wpłynęły na jej odwagę, postawę życiową oraz konsekwentne kierowanie się wysokimi normami etycznymi, a także na zdolność do założenia i późniejszego prowadzenia dużej, złożonej instytucji, jaką stały się Łaski.

Ze względu na dziedziczne predyspozycje rodzinne, również Róża od dzieciństwa zmagala się z problemami ze wzrokiem i była zagrożona ślepotą. Wysoką krótkowzroczność odziedziczyła z obu linii rodziny. W wieku 18 lat spadła z konia w wyniku czego doszło do odwarstwienia siatkówki. Mimo licznych operacji i konsultacji cztery lata później, mając 22 lata, utraciła wzrok. Jednym z przełomowych momentów w jej życiu była wizyta u polskiego lekarza okulisty dr. Bolesława Ryszarda Gepnera, który powiedział: „Niech pani zajmie się niewidomymi, którymi w Polsce nikt się nie zajmuje”. Idąc za jego radą, przyjęła brak wzroku jako wezwanie do zajęcia się tym, co potem nazwała „sprawą niewidomych w Polsce”. W pierwszych latach jako osoba niewidoma nauczyła się pisma Braille’a i podjęła intensywną pracę nad własną rehabilitacją, by osiągnąć maksimum samodzielności.

Na przełomie XIX i XX w. na ziemiach polskich tylko nieznaczny procent osób niewidomych był objęty jakąkolwiek opieką. Prócz Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie, w którym dzieci uczyły się po rosyjsku, był tylko Zakład Ciemnych we Lwowie, prawie niedostępny dla dzieci z zaboru rosyjskiego. Jedyną polską instytucją w tym okresie było Stowarzyszenie Ociemniałych Muzyków, działające w Warszawie i skierowane do dorosłych niewidomych. Zakres jego działalności był ściśle wyspecjalizowany i z natury rzeczy ograniczony. Nie istniało miejsce, które wspierało i dawało opiekę oraz przygotowywało do samodzielnego życia osoby niewidome. Większość z nich żyła na marginesie społecznym. W spisach powszechnych nie uwzględniano wówczas informacji o posiadaniu niepełnosprawności wzroku, więc nie wiadomo, jaka była faktyczna liczba

niewidomych w tym okresie. Zarząd Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi w swojej ulotce z 1912 r. szacował liczbę osób niewidomych w Królestwie Polskim [I] na ponad 7 tysięcy.

Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi

Róża Czacka przygotowywała się do pracy z niewidomymi przez 10 lat. Swoją wiedzę w tym zakresie zdobywała poprzez samokształcenie oraz praktyczne doświadczenia zdobywane w europejskich ośrodkach dla niewidomych. W tym celu odbyła liczne podróże do Francji, kolebki ruchu tyflogicznego, Belgii, Austrii, Szwajcarii i Niemiec, które zajmowały się edukacją i rehabilitacją osób niewidomych. Ze specjalistycznych czasopism i publikacji poznała zasady funkcjonowania ośrodków w Anglii i w Stanach Zjednoczonych, które wносиły nowe elementy do znanych już metod nauczania, szkolenia zawodowego i zatrudnienia osób niewidomych. Jako

wzór najlepiej rozwiązujący sprawę niewidomych i najodpowiedniejszy do miejscowych warunków wybrała francuskie Stowarzyszenie im. Walentego Haüy’a dla dobra niewidomych (fr. *Association Valentin Haüy pour le Bien des Aveugles*), którego twórcą był wybitny tyflog Maurice de la Size-ranne, autor wielu cennych dzieł tyflogicznych.

Następnie w 1908 roku Róża Czacka przystąpiła do pierwszych działań realizacji własnej koncepcji pracy na rzecz osób niewidomych na polskich ziemiach. Dwa lata później, po uzyskaniu samodzielności finansowej, w 1910 roku powołała w Królestwie Polskim Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi. W pierwszym Zakładzie dla niewidomych opiekę otrzymało sześć niewidomych dziewcząt. W tym samym roku kilka niewidomych osób zaczęło przychodzić na naukę koszykarstwa i wyplatania krzesel oraz czytania i pisanja brajlem. Statut Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi został oficjalnie zatwierdzony przez władze carskie 11 maja 1911 roku. Dawał on uprawnienia do wszechstronnej opieki nad niewidomymi i zezwalał na prowadzenie szkoły z polskim językiem

wykładowym. Ze względu na niski poziom sprawy niewidomych, początkowo Towarzystwo zajmowało się tworzeniem odpowiednich zakładów i udzielaniem opieki patronatowej niż zadaniami ogólnymi. Towarzystwo podjęło plan pomocy całej społeczności niewidomych na obszarze objętym jego działaniem, a nie tylko uczniom i wychowankom, co wyróżniało go na tle innych instytucji. Między rokiem 1911 a 1914, do wybuchu I wojny światowej, powstały kolejne zakłady i działy, w tym m.in. biuro przepisywania książek metodą Braille’a i biblioteka brajlowska. Róży Czackiej zależało, by Zakład był instytucją przygotowującą osoby niewidome do samodzielnego i samowystarczalnego życia, a nie

Fot. 4. Hrabianka Róża Czacka przy pianinie 1909 r. (fot. Archiwum Franciszkanek Służebnic Krzyża)[4]

Fot. 5. Hrabianka Róża Czacka po utracie wzroku (fot. Archiwum Franciszkanek Służebnic Krzyża)[4]

Fot. 6. Prezydentowa Wojciechowska z Matką Elżbietą Czacką w Zakładzie na ul. Polnej 40 w Warszawie – 1923 r./Fot.: Marian Fuks (Archiwum FSK)

był rodzajem przytułku. Zwracała uwagę na niekorzystne skutki nadmiernej zależności osób niewidomych od opiekunów. Zbytnią pomoc traktowała jako zagrożenie dla rozwoju i czynnik ryzyka pogłębiającego niepełnosprawność. Po 25 latach od oficjalnego rozpoczęcia działalności, Matka Czacka wspominała: „chciałam podnieść ich [niewidomych] z poniewierki ku użytecznemu życiu przez pracę, zgodnie z postulatami nowoczesnej tyflogii”.

W 1915 r. Róża Czacka wyjechała na Wołyń, gdzie działania wojenne zatrzymały ją na trzy lata w Żytomierzu. Tam zrodziło się u niej powołanie zakonne i ukształtowała się koncepcja stworzenia nowego zgromadzenia zakonnego, którego celem miała być opieka nad osobami niewidomymi na wszystkich etapach ich życia. W 1917 r. w Żytomierzu Róża Czacka złożyła śluby zakonne jako s. Elżbieta, a rok później po powrocie do Warszawy za radą nuncjusza apostolskiego Achillesa Rattiego (późniejszego Piusa XI) założyła Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża. Od lipca 1918 r. mieszkała w zakładzie Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi przy ul. Polnej 40.

Laski – dom niewidomych

W 1921 r. rodzina Daszewskich przekazała w Laskach teren dawnego folwarku, na którym rozpoczęto budowę Zakładu dla Niewidomych. Stopniowo przeniesiono tam placówki dla dzieci niewidomych – szkołę i warsztaty. Laski, prowadzone przez Matkę Elżbietę Czacką do czasu wybuchu II wojny światowej stały się nowoczesnym ośrodkiem, w którym niewidomi wychowankowie zdobywali wykształcenie ogólne i zawodowe, pozwalające im na samodzielne i niezależne życie. Najzdolniejsi absolwenci szkoły powszechnej kierowani byli do warszawskich gimnazjów, gdzie uzyskiwali świadectwo dojrzałości, a następnie kształcili się w seminariach nauczycielskich. Po ich ukończeniu podejmowali pracę dydaktyczną w Laskach, prowadząc zajęcia ogólnokształcące oraz naukę rzemiosła. S. Elżbieta Więckowska FSK w artykule „Matka Elżbieta Czacka i współpracownicy dla sprawy niewidomych w Polsce” podkreśliła, że „Niewidomy nauczyciel był dla uczniów i ich rodziców, a także dla odwiedzających Zakład, żywym argumentem świadczącym o możliwościach niewidomego”.

Fot. 7. Kaplica i dom św. Franciszka w Laskach lata 30. XX w. (zdjęcie z Archiwum Zgromadzenia FSK)

Matka Czacka dbała o wysoki poziom dydaktyczny i tyfologiczny, m.in. zabiegała również, by pracownicy Lasek publikowali artykuły i uczestniczyli w konferencjach. Wie-

lu współpracowników

odbywało wyjazdy studyjne do instytucji zachodnioeuropejskich zajmujących się opieką nad osobami niewidomymi, a także do innych placówek o charakterze przemysłowym. Przykładem może być siostra Katarzyna Steinberg, która na przełomie lat 1928–1929 odwiedziła m.in. berlińską fabrykę Siemens, zatrudniającą niewidomych pracowników. Matka Elżbieta nazwała Laski domem niewidomych – miejscem przygotowania osób niewidomych do samodzielnego życia i dostarczenia wszelkiego rodzaju pomocy. Jej słowa są nadal aktualne, gdyż Dzieło jest prężnie rozwijane i przywraca osobom niewidomym miejsce w życiu społecznym. Obecnie Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi Stowarzyszenie widnieje jako organizacja pożytku publicznego. Jego celem jest otaczanie wszechstronną opieką osoby niewidome, ociemniałe i słabowidzące. W Laskach współpracują zarówno osoby niewidome, jak i świeccy pracownicy oraz siostry zakonne.

II wojna światowa i ostatnie lata

We wrześniu 1939 roku, podczas bombardowania Warszawy, Matka Czacka została ciężko ranna w głowę i straciła oko, które musiało zostać usunięte podczas operacji przeprowadzonej bez znieczulenia. Po miesiącu wróciła do Lasek, by kierować odbudową zakładu zniszczonego przez wojnę. W okresie poprzedzającym Powstanie Warszawskie podjęła decyzję o utworzeniu w Domu Rekolekcyjnym szpitala powstańczego, który prowadziła wraz z ówczesnym kapłanem AK, ks. Stefanem Wysznińskim ps. Radwan III, późniejszym kapłanem Lasek.

W 1950 r., wskutek pogarszającego się stanu zdrowia, przekazała kierownictwo zgromadzenia swojej następczyni, którą została s. Benedykta – Wiesława Woyczyńska. Matka Czacka zmarła w Laskach w opinii świętości 15 maja 1961. Beatyfikacja Matki Elżbiety Róży Czackiej odbyła się 12 września 2021 r., a jej wspomnienie, zgodnie z decyzją papieża, obchodzone jest w Kościele katolickim w Polsce 19 maja.

Fot. 8. Matka Elżbieta Czacka – ostatnia choroba – 1961 r. (zdjęcie z Archiwum Zgromadzenia FSK)

Piśmiennictwo

1. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 maja 2025 r. w sprawie ustanowienia roku 2026 Rokiem Błogosławionej Matki Elżbiety Róży Czackiej - prekursorki polskiej tyflogii, M.P. 2025 poz. 460
2. M. E. Czacka. *Pisma o Dziele*. Laski 2014
3. A. Chamera-Nowak. *Elżbieta Róża Czacka dla sprawy niewidomych. Wpływ na powstanie i rozwój tyflogii w Polsce*. Analecta Studia i Materiały z Dziejów Nauki 2025
4. Bł. Matka E. R. Czacka. *Róża Czacka – niewidoma hrabianka*. <https://laski.edu.pl/bl-matka-elzbieta-roza-czacka/> dostęp: styczeń 2026
5. E. Więckowska FSK. *Matka Elżbieta Czacka i współpracownicy dla sprawy niewidomych w Polsce* [cz. II], Laski 2018, nr 6, s. 87

Przypisy

1. Królestwo Polskie (1815–1918) – państwo utworzone decyzją kongresu wiedeńskiego z części ziem Księstwa Warszawskiego, pozostające w unii personalnej z Cesarstwem Rosyjskim (car nosił jednocześnie tytuł króla Polski). Po powstaniu listopadowym wprowadzono Statut Organiczny (1832), którego postanowienia były w praktyce łamane. Po powstaniu styczniowym autonomia została faktycznie zlikwidowana; w 1867 r. przeprowadzono reformę administracyjną podporządkowującą Królestwo bezpośrednio Cesarstwu Rosyjskiemu.